

ჯავახეთი – ახალქალაქისა და ნინოწმინდის რაიონები
(ახალქალაქისა და კუმურდოს ეპარქია)

ეთნოგრაფიული პროექტი «ჩემო სამშობლო მხარეო».
ექსპედიცია №1, 1-2 და 15 ივნისი, 2013 წ.
ფინანსური მხარდამჭერი — საქართველოს საპატრიარქო.

ეთნოგრაფიული პროექტი «ჩემო სამშობლო მხარეო» ითვალისწინებს საქართველოს ცალკეულ რეგიონებში კულტურულ-სოციალური მდგომარეობისა და ადგილობრივი მოსახლეობის დამოკიდებულების შესწავლას აღნიშნულ სფეროში არსებული პრობლემებისადმი. პროექტის მიზანია, ერთ კონკრეტულ მხარეზე წინასწარ მრავალმხრივი ინფორმაციის მოპოვება, შემდეგ ექსპედიციის ფარგლებში საზოგადოებრივი ყოფა-ცხოვრების ამსახველ გარემოებებზე დაკვირვება და, მათი ანალიზის საშუალებით, შერჩეული რეგიონის კულტურასა და სოციალურ მდგომარეობაზე ობიექტური სურათის შექმნა.

აღნიშნული ეპარქია საქართველოს ყველაზე უფრო მნიშვნელოვან რეგიონში, ზემო ქართლში, კონკრეტულად კი, ჯავახეთში მდებარეობს. იგი ქ. ახალქალაქს და ახალქალაქისა და ნინოწმინდის რაიონებს მოიცავს. ამჟამად ზემო ქართლის ტერიტორია ბორჯომის ხეობით (ანუ ისტორიული თორის მხარით), სამცხითა და ჯავახეთით შემოიფარგლება, მაგრამ წარსულში მის საზღვრებში იყო მოქცეული სამხრეთი და სამხრეთ-დასავლეთი საქართველოს ყველა პროვინცია — ტაო, კლარჯეთი, ერუშეთი, შავშეთი (ეს ოთხივე პროვინცია ახლა თურქეთის ტერიტორიაზეა), აჭარა, ჯავახეთი, სამცხე და თორი. ზემო ქართლის ახლანდელი ტერიტორია ექვს ადმინისტრაციულ რაიონად არის დაყოფილი. ეს რაიონებია: ბორჯომი, ახალციხე, ადიგენი, ასპინძა, ახალქალაქი და ნინოწმინდა. რაც შეეხება ზემო ქართლის აბორიგენულ-ძირძველ მოსახლეობას, ქართველებს, ნინოწმინდისა და ახალქალაქის რაიონების გარდა, ისინი ყველგან უმრავლესობას წარმოადგენენ.

IX-X ს-ში სოფელი **ახალქალაქი**, ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობის გამო (მდებარეობს ფარაენისა და მურჯახეთის მდინარეთა შორის), 1064 წელს ქალაქად გადაიქცა. X ს-დან ახალქალაქი ჯავახეთთან ერთად საუფლისწულო მამული იყო, რომელსაც განსაკარგი მამულის სახით თორელები მართავდნენ. ქალაქის გამაგრება-შემოზღუდვა XI ს-ში ბაგრატ III-ის მიერ დაიწყო, რომელიც ბაგრატ IV-ის დროს დასრულდა. დღემდე შემორჩენილი ძველი ქალაქის დაზიანებული, ქვის მაღალი და ფართო გალავანი.

XIII ს-დან ახალქალაქს სამცხის ერისთავები, ჯაყელები დაეპატრონენ. 1535 წელს ახალქალაქი ბაგრატ III იმერთა მეფემ აკაცობით ცნობილი ყვარყვარე ათაბაგისგან გაათავისუფლა. XVI ს-ის 50-იან წლებში ახალქალაქი შაჰ-თამაზის ურდოებმა აიღეს, ხოლო XVI-ს ბოლოს იგი ოსმალეთმა დაიპყრო, რის შემდეგაც იგი ჩილდირის საფაშოს შემადგენლობაში შევიდა და სანჯაყის ცენტრად ითვლებოდა. XVIII ს-ში ერეკლე II-მ რამდენიმეჯერ ამაოდ სცადა ახალქალაქის განთავისუფლება. 1811 წელს ახალქალაქი რუსეთის ჯარმა აიღო, მაგრამ 1812 წლის ბუქარესტის საზავო ხელშეკრულების თანახმად ახალქალაქი ისევ ოსმალეთის საკუთრებაში გადავიდა. 1828 წელს, რუს-ქართველთა სამხედრო ნაწილებმა გენერალ ი. პასკევიჩის მეთაურობით ახალქალაქი აიღეს. მისი მიერთება რუსეთის იმპერიასთან 1829 წლის ანდრიანოპოლის საზავო ხელშეკრულებამ დაადასტურა. რუსეთის იმპერიასთან ახალქალაქის შეერთების შემდეგ, მაჰმადიანი ქართველები თურქეთში

გადაიხვეწნენ, ხოლო მათ ნაცვლად ერზურუმის ვილაიეთიდან სომხები ჩამოსახლდნენ. 1874 წელს ახალქალაქი სამაზრო ცენტრი გახდა. 1918 წლის ივნისში ქალაქი ისევ ოსმალებმა დაიკავეს, მაგრამ 1921 წლის მარტში ახალქალაქში ბოლშევიკების მე-11 წითელი არმიის ნაწილები შევიდნენ და ქალაქში საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა. ახალქალაქის რაიონი, როგორც ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეული სამხრეთ საქართველოში, 1917 წ-მდე თბილისის გუბერნიის ახალქალაქის მაზრაში შედიოდა, ხოლო 1921-1930 წლებში აღმოსავლეთ საქართველოს ახალქალაქის მაზრად იწოდებოდა. 1930 წელს, საქართველოს სსრ-ის ადმინისტრაციულ ერთეულად დაყოფის შედეგად, ცალკე რაიონად გამოიყო. ახალქალაქის რ-ში 5,1% ქართველი, ხოლო 94,4% სომეხი ცხოვრობს.

ახალქალაქის მუნიციპალიტეტში ბევრია ადრინდელი და შუა საუკუნეების კულტურის ძეგლები:

კუმურდო ქართული ხუროთმოძღვრების X ს-ის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ძეგლია. იგი სოფელ კუმურდოს ტერიტორიაზე მდებარეობს. ტაძრის კედლებზე შემორჩენილი წარწერებიდან ირკვევა, რომ აფხაზთა მეფის ლეონის დროს (964), იოანე ეპისკოპოსის (კუმურდოელის) თაოსნობით ქართველ ხუროთმოძღვარს, საკოცარს დაუწყო ტაძრის მშენებლობა. ბაგრატ IV-ის მეფობაში (1027-1072) ტაძრისთვის სამხრეთი სტოა მიუშენებიათ. დასავლეთ შესასვლელის წარწერის მიხედვით, ეკლესიის შეკეთება-გადაკეთება XVI ს-ით თარიღდება. ტაძარი კულტურულ-საგანმანათლებლო კერაც იყო. აქ მოღვაწე მწიგნობართაგან აღსანიშნავი არიან იოვანე კუმურდოელი (X ს.), რომელიც შემდეგ სინის მთაზე მოღვაწეობდა, და ზოსიმე (XI ს.).

მცენარეული და გეომეტრიული ჩუქურთმების გარდა გვხვდება რელიეფური გამოსახულებებიც: საკურთხეველის სარკმლის მორთულებაში (ფასადის მხარეს) მახარებელთა სიმბოლოების — ანგელოზის, ლომის, არწივისა და ხარის — ფიგურები, ხოლო შიგნით, გუმბათქვეშა აფრებში — საქართველოს მეფის, ბაგრატ III-ის დედის გურანდუხტ დედოფლისა და მისი ძმის ლევან მეფის გამოსახულებანი. კუმურდოს ტაძრის ტექნიკური შესრულების ხარისხი (კედლის, კამარების და თაღების ზუსტი წყობის, წმინდად გათლილი ქვა), მისი უმაღლესი მხატვრული ღირსებანი (საერთო პროპორციები, შიდა სივრცის მონუმენტურობა, იშვიათი სიფაქიზით შესრულებული ჩუქურთმები, ფასადთა სიბრტყეების ფერადოვნება) განსაკუთრებულ ადგილს ანიჭებს კუმურდოს ტაძარს ქართული ხუროთმოძღვრების ისტორიაში.

მშრალად ნაგები **აბულის ციკლოპური ციხე** სოფელ აბულის სიახლოვეს მდებარეობს. გრანდიოზული და რთული გეგმარებისაა აბულის ციხე, რომელიც მცირე აბულის მთის სამხრეთ კალთაზე მდებარეობს, ზღვის დონიდან 2800 მ-ის სიმაღლეზე. აქ მთელი ქედი თხემიდან სოფ. აბულამდე მორენებითაა დაფარული. ამით უსარგებლიათ ძველთაგანვე დალოდების მცირე გადაადგილებით მიუღიათ დარან-სამალაგები, რომლებსაც ვიწრო, დაბალი შესაძრომები აქვთ. საკმარისია ერთი ლოდის აფარება და ყველაფერი შეუმჩნეველია, ის აღარაფრით გამოირჩევა ქვიანი მასის საერთო გროვიდან. ციხე-გალავანი ამ დარნების შუაში, მაღალ ადგილზეა აგებული. ის შედგება გალავნის, შიდა-ციხისა და მის კედლებზე შიგნიდან მიშენებული სათავს-სადგომებისაგან. კედლების სიმაღლე ზოგან 5 მ-მდე აღწევს, სიგანე კი 3 მ-ია. „შიდაციხე“ მოიცავს ფართობს დაახლოებით 60×40 მ. ციხის შიგნით კედლებსა და ბურჯებზე მიშენებული 40-მდე სადგომია, ზოგან ორ-სამ სართულად. აბულის სიმაგრის სამხრეთით, ქედზე წყარო გამოდის, რაც აძლიერებდა თავდაცვისუნარიანობას. აბულის სიმაგრე მაინც გამორჩეულია. იგი ერთი უპირველესი ცენტრთაგანი უნდა ყოფი-

ლიყო უძველესი დროიდან. თვალში საცემია მისი სიდიდე, სიძლიერე, მიუვალობა, სტრატეგიული მდებარეობა: მის სამხრეთით გადის გზა ფოკა-ხოსპიო-ხერთვისისაკენ.

სოფელ **აბულის** ცენტრში დგას დარბაზული ტიპის კარგად შენახული **ეკლესია**. სამხრეთის კედელზე შემორჩენილია ჯვარი და წარწერა: „ქრისტე შეიწყალე გალატონი“.

სოფელ **ბავრას** ცენტრში დგას დარბაზული ტიპის ქართული ეკლესია. იგი შედარებით კარგად არის შემონახული. ეკლესიას გააჩნია რელიეფი „წმ. დანიელი ლომების ხაროში“ წარწერით: „ქრისტე აღიდე სოფრონი“. კიდევ არის ერთი წარწერა, რომელშიც მოხსენიებულია იგივე სოფრონი, ადგილობრივი ფეოდალი, რომლის ბრძანებითაც არის აგებული ეკლესია X-XI სს-ში. ეკლესიის ეზოში დგას წარწერიანი სვეტი, სავარაუდოდ, იგი საფლავის ქვა უნდა იყოს.

სოფელ **ალასტანის** ცენტრში დგას X-XI სს-ის დარბაზული ეკლესია. ეკლესიის აღმოსავლეთ კედელზე არის ორი წარწერა. ერთი იკითხება: „ესე მე ოძელმან დავდე ქვა“; მეორე წარწერის წაშლა უცდიათ საგულდაგულოდ, საღებავიც გადაუსვამთ ისე, რომ აღარ იკითხება. ეკლესიის უკან აშენებულია XIII-XIV სს-ის მეორე ტაძარი, რომელიც ამჟამად სომხურად იწოდება.

სოფელ **ბარალეთის** ცენტრში დგას XI ს-ის ქართული **ეკლესია** — სამნავიანი ბაზილიკა, რომლის აღმოსავლეთ კედელზე ასომთავრული წარწერაა: „აღეშენა ეკლესიად ესე მათ ჟამთა შინა, ოდეს ლაშა მეფედ დაჯდა“. „ჯავახთუფლის“ მეფედ დაჯდომა განსაკუთრებით აღუნიშნავთ ბარალეთში. რადგანაც იმ დროისთვის (1213) საქართველოში ბაზილიკები აღარ შენდებოდა, სავარაუდოა, რომ ეს ცნობა უფრო ადრინდელი ეკლესიის აღდგენას ან შეკეთებას გულისხმობდეს. სოფლის აღმოსავლეთით, ნასოფლარ სირგეთან ახლოს, აღმართულია კარგად შენახული 6 მეტრის სიმაღლის სტელა.

სოფელ **ბურნაშეთში** შემორჩენილია დარბაზული ტიპის დიდი **ეკლესია**, რომელიც აშენებული უნდა იყოს არა უგვიანეს X ს-ისა. დაცულია ორი წარწერა (X და XIII სს.). წარწერა აღმოსავლეთის მხარეზე არსებულ რელიეფზე „წმ. დანიელი ლომების ხაროში“ იკითხება შემდეგნაირად: „უფალო, ვითარცა იხსენ დანიელ პირისაგან ლომისა, იხსენ ამის წმიდისა ეკლესიის მაშენებელნი ხელთაგან ჯოჯოხეთისა“. სოფლის მატერიალური კულტურის ძეგლებიდან აღსანიშნავია, აგრეთვე, მოზრდილი **ქვაჯვარი**.

ქ. ახალქალაქში არსებული სომხური „სურბ-ხაჩ“-ის ეკლესია 1828-1830 წლებში თურქეთიდან ჩამოსახლებულმა სომეხმა მოსახლეობამ ააშენა. თავდაპირველად ეს ძეგლი ხის მასალით იყო აგებული. ეკლესიას ეტაპობრივად კაპიტალური ნაგებობით ცვლიდნენ და 1856 წელს ახლანდელი სახე მიიღო.

ყოველწლიურად, ივნისის თვის ბოლო შაბათს, სახალხო აშუღის ჯივანის მშობლიურ სოფელში კარწანში სახალხო ზეიმი „ჯივანობა“ იმართება. მასზე დასასწრებად და მონაწილეობის მისაღებად კულტურის და ლიტერატურის გამოჩენილი მოღვაწეები, აგრეთვე პროფესიული და ხალხური თვითშემოქმედების კოლექტივები სომხეთიდანაც ჩადიან. ასევე აღინიშნება სომხური ხალხური დღესასწაულები, როგორებიცაა „ვარდავარი“ და ახალგაზრდობის დღე.

რაიონში 4 საბავშვო ბაღი და 65 ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლა ფუნქციონირებს, რომელთაგან 50 საშუალოა, ხოლო 15 — საბაზო. 65 სკოლიდან 11 ქართულია, 53 — სომხური და 1 — რუსული. სკოლებში 8277 მოსწავლე სწავლობს და 1475 მასწავლებელი მუშაობს.

ახალქალაქის უმაღლეს საგანმანათლებლო კოლეჯს აქვს ფაკულტეტები: ბიზნესის და მართვის ფაკულტეტი, საბუღალტრო და საგადასახადო საქმე, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ქართული ფილოლოგია.

ახალქალაქში დაფუძნებულია საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის საერთაშორისო სამეცნიერო კულტურულ-საგანმანათლებლო კავშირის საზოგადოება „ცოდნა“-ს ინსტიტუტის ფილიალი. ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის სპეციალობები: ქართული ენა და ლიტერატურა; სკოლამდელი აღზრდა; დაწყებითი განათლება; ფიზიკური აღზრდა; დიზაინი და გამოყენებითი ხელოვნება; ინგლისური ენა და ლიტერატურა; სომხური ენა და ლიტერატურა; კომპიუტერული სისტემები და ქსელები; ტურიზმი.

ქ. ახალქალაქის **ბიბლიოთეკა** 1870 წელს იქნა დაარსებული. ამჟამად ბიბლიოთეკაში განთავსებულია 65 ათასი წიგნი ქართულ, სომხურ, რუსულ და ინგლისურ ენებზე. გარდა ქ. ახალქალაქისა ბიბლიოთეკები გახსნილია რაიონის 16 სოფელში. დასაქმებულია 35 ადამიანი.

ახალქალაქის არასამთავრობო სექტორში გაერთიანებულია: „ენის სახლი“ (ეუთო აფინანსებს), „ზრდასრულთა განათლების ცენტრი“ (ვეროკომისია, გერმანია), „უმცირესობის საკითხთა ევროპული ცენტრი“ (ECMI), საქართველოს სტრატეგიული და საერთაშორისო ურთიერთობის კვლევის ფონდი (GFSIS). მათი ძირითადი საქმიანობა ადგილობრივი სომხური მოსახლეობის სოციალურ მხარდაჭერას უკავშირდება.

ნინოწმინდის რაიონში ამჟამად 1,3% ქართველი, ხოლო 95,7% სომეხი ცხოვრობს. ნინოწმინდის ტერიტორიაზე დაცულია როგორც ძველი ქართული ხუროთმოძღვრული, ასევე გრიგორიანული და „დუხობორული“ მიმდინარეობის ძეგლები.

სოფელ **ფოკაში** მდებარე **წმინდა ნინოს სტავროპიგიალური დედათა მონასტერი** ქართული ხუროთმოძღვრების XI ს-ის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ძეგლია. ინტერიერში შემონახულია მხატვრობის ფრაგმენტები. კარის თავზე წარწერაში მოხსენიებულია ქართლის კათალიკოსი იოანე ოქროპირი, ხოლო კარის მარჯვნივ წარწერაში — ძეგლის მშენებელი „ხელოსანი ბაგრელი“. გადმოცემის თანახმად, ჯავახეთის მთებით შემოსული წმინდა ნინო კაბადოკიელი სწორედ ამ ადგილას შეჩერდა.

ფოკის წმინდა ნინოს დედათა მონასტერი სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით 1992 წელს დაარსდა. ტრადიციისამებრ, ყოველი წლის 1 ივნისს აქ აღინიშნება წმინდა ნინოს საქართველოში შემოსვლის დღე და წმინდა ნინოს ნაკვალევზე მიმავალი მორწმუნეები სწორედ ამ დღეს ფოკიდან იწყებენ მცხეთამდე მსვლელობას. დედათა მონასტერთან არსებობს სამრევლო სკოლა და სამედიცინო კაბინეტი. მონასტერში გახსნილია ტიხრული მინანქრის სახელოსნო, რომელშიც ხატები და ღმრთისმსახურებისათვის საჭირო ნივთები მზადდება. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით 1989 წელს დაარსდა, აგრეთვე, **ფოკის წმინდა ნინოს მამათა სტავროპიგიალური მონასტერი**.

სოფ. **სათხის სამების დიდი დარბაზული ეკლესია** X ს-ის დასასრულის ქართული ხუროთმოძღვრების ძეგლია. გარედან სარკმელები და კარნიზი შემკულია მაღალოსტატური ჩუქურთმებით. სათხის ქართულმა სიძველეებმა, თავიანთი მეცნიერული მნიშვნელობის გამო, ჯერ კიდევ XIX ს-ში მიიქციეს მკვლევართა ყურადღება. ამ სიძველეებს შორის განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევდა ძველი ქართული წარწერები, რომლებიც მრავლად მოიპოვებოდა და ახლაც ბევრი იკითხება ეკლესიის კედლებზე. ერთ-ერთი წარწერის ტექსტის მიხედვით, სათხის ეკლესია ფარსმან ერისთავთა ერისთავს აუშენებია. იგი ისტორიულ ლიტერატურაში სავსებით სწორად გაიგივებულია ბაგრატ IV-ის (1027–1072 წწ.) დროის ცნობილ მოღვაწესთან ფარსმან თმოგველთან. ჯავახეთში ფარსმან ერისთავთა ერისთავის სახელი, სათხის გარდა, კიდევ ორ — ზედა თმოგვის ეკლესიის და მირაშხანის — წარწერაში მოიხსენიება. ეკლესიის ფასადების ასომთავრული წარწერებიდან ერთ-ერთში მოხსენიე-

ბულია მშენებელი „კვირიკე კალატოზი“. სათხის ეკლესიის მოჩუქურთმებული კანკელი ექსპონირებულია საქართველოს ხელოვნების სახელმწიფო მუზეუმში.

სოფელ სათხეში XII ს-ის დარბაზული ტიპის ქართული ეკლესიის კედელზე 1899 წელს მიშენებულ იქნა სომხური წმინდა დიდი ნერსეს სახელობის ეკლესია.

სოფელ **განძაში** დღეისათვის შემორჩენილია ჯაყელთა საგვარეულოს წარმომადგენლის, შალვას მიერ XIV ს-ის აშენებული ორი ქართული ეკლესია — ზედა და ქვედა **განძის ეკლესიები**. ზედა ეკლესია უფრო ადრეა აშენებული. ორივე ერთნავიანია. ეკლესიებზე შემორჩენილია ორ-ორი ასომთავრული წარწერა. როგორც წარწერებიდან ჩანს, ეკლესიები აშენებულია ნიკოლასძეთა მიერ.

ქ. ნინოწმინდაში 2001 წლიდან ღმრთისმშობლის **ხარების** სახელობის დედათა მონასტერი დაფუძნდა.

სოფ. **საღამოში** შემორჩენილია XI-XII სს-ის ქართული ეკლესიის ნაშთები. აქ 2004 წლიდან თამარ მეფის სახელობის დედათა მონასტერი და ეკლესია ფუნქციონირებს.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს სოფელ **ყაურმაში**, მდინარე ფარავანზე გადებული, XII ს-ით დათარიღებული **ხუთთადიანი ხიდი**, რომელიც დღემდე ფუნქციონირებს და VII-VIII სს-ით დათარიღებულ მართლმადიდებლურ სალოცავს უკავშირდება.

სოფელ **როდიონოვკის** ცენტრში მდებარეობს სუფთად გათლილი გრძელი კვადრებით აგებული დიდი ერთნავიანი დარბაზული ტიპის ეკლესია, რომელიც X-XI სს-ს განეკუთვნება. ეკლესიას კარის არქიტრაჟზე აქვს ბრწყინვალე ორნამენტები. შესანიშნავი ორნამენტებია შემონახული თავდაპირველი სახის კარნიშებისა და სარკმელების არქივოლტებზე. ეკლესიას გააჩნია წარწერები, რომელთაგან ერთი მათგანი შემდეგნაირად იკითხება: „ქრისტე, შეიწყალე პავლე“.

სოფელ **განძაში** წმინდა კარაპეტის სახელობის სომხური ეკლესია 1858 წელს იქნა აგებული, ხოლო ქ. ნინოწმინდაში ფუნქციონირებს წმინდა სურბ-სარქისის სახელობის ეკლესია, რომელიც აგებულია 1884 წელს. იგი ექვემდებარება საქართველოში სომხური ეკლესიის ეპარქიას.

სოფ. **დიდ გონდრიოში** მოქმედებს ღმრთისმშობლის სახელობის სომხური ეკლესია, რომელიც აშენებულია 1867 წელს.

სოფ. **გორელოვკაში** დუხნობორთა ეთნოგრაფიული მუზეუმი არის გახსნილი.

სოფ. ასპარში შემორჩენილია ციხესიმაგრე „ქოროლი“-ს ნანგრევები, დათარიღებულია ძვ. წ. ა. 3000 წლით. მდებარეობს ფარავნის ტბასთან, ზღვის დონიდან 2200 მეტრზე.

ქ. ნინოწმინდის მოსწავლე-ახალგაზრდობის სახლში ფუნქციონირებს თეატრი, რომელსაც 1984 წელს კულტურის სამინისტრომ სახალხო თეატრის წოდება მიანიჭა.

ნინოწმინდაში საბავშვო ბაღი „წიწერნაკი“ („მერცხალი“) „გაეროს“ დაფინანსებით 2000 წელს დაფუძნდა. სწავლა ტარდება სომხურ, ქართულ და რუსულ ენებზე; ასევე მოქმედებს საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ნინოს სახელობის ობოლ და მზრუნველობამოკლებულ ბავშვთა პანსიონატი.

რაიონში 38 ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლა ფუნქციონირებს, რომელთაგან 29 საჯაროა და 9 საბაზო. 38 სკოლიდან 31 სომხურია, 4 — ქართული და 3 — რუსული. სკოლებში 4447 მოსწავლე სწავლობს და 935 მასწავლებელი მუშაობს.

ეუთო-ს პროექტით საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს პროგრამის ფარგლებში ნინოწმინდის „ენის სახლი“ ფუნქციონირებს 2005 წლიდან. „ენის სახლს“ ჰყავს 5 თანამშრომელი: კოორდინატორი, ასისტენტი და 3 მასწავლებელი. მასში სახელმწიფო ენას სწავლობენ საჯარო მოხელეები, აბიტურიენტები და თავისუფალი მსმენელები.

არასამთავრობო ორგანიზაციების — „სამცხე-ჯავახეთის მომხმარებელთა კავშირი“, „სულთა გადარჩენის კავშირი“ და ქალთა კავშირი „ფაროსი“ — პარტნიორები და მხარდამჭერები არიან ეუთო, გაერო და სხვა ევროპული სტრუქტურები.

ამ ზოგადი მიმოხილვის შემდეგ, ჩვენი ჟურნალის ეგიდით ახლახან მოწყობილი ექსპედიციის შთაბეჭდილებებსაც მოკლედ გაგაცნობთ.

ახალქალაქისა და კუმურდოს ეპარქიის მმართველია მიტროპოლიტი ნიკოლოზი (ფაჩუაშვილი), რომლის რეზიდენცია ახალქალაქში მდებარეობს. აღსანიშნავია, რომ მეუფე ნიკოლოზის მიერ შეკრებილი უნიკალური ნივთების სიმრავლემ რეზიდენციას რაღაც ორიგინალური მუხეუმის სახეც მისცა, რომელიც ყოველთვის ღიაა და არც დამთვალიერებელთა ნაკლებობას განიცდის. 2010 წლიდან აქვე არის გახსნილი დაუსწრებელი სასულიერო სასწავლებელი (მაგისტრატურა), რომელიც წელიწადში 3-4-ჯერ თითო კვირის განმავლობაში იწვევს ლექტორებსა და სტუდენტებს და საყოფაცხოვრებო პირობებითაც უზრუნველყოფს მათ. რეზიდენციასთან მოქმედებს დედათა მონასტერი, რომლის სამოღვაწეო კერა — **მიქაელ მთავარანგელოზის** პატარა ტაძარი, «ტურინის სუდარის» ასლის სპეციალური ნაგებობა, ორსართულიან შენობაში მოწყობილი სენაკები და ასევე სხვადასხვა სათავსოები — რეზიდენციიდან სამას მეტრშია. რამდენადაც ჯავახეთში მოღვაწე ბერ-მონაზონთა ზვედრი განსაკუთრებულია, ჩვენ თავ-თავის ადგილზე ყველას პიროვნულად დავასახელებთ და ყველას მიმართ ჯერ სიტყვით მაინც გამოვხატავთ თანადგომას, რომ ღმერთმა შეიწიროს მათი მამულიშვილური გადაწყვეტილება, ერთ დროს დიდებული ჯავახეთის მხარის სულიერი აღორძინებისთვის მსახურებისა. აქ, მიქაელ მთავარანგელოზის დედათა მონასტერში მსახურობენ: ილუმენია ნინო (ფაჩუაშვილი), მონაზონი მარიამნა (ჯანელიძე)* და სამონაზვნე სოფიო (გოგია).

***დედა მარიამნას მადლობას ვუხდით, ეპარქიის ბერ-მონაზონთა შესახებ მოწოდებული ცნობებისთვის.**

ეპარქიის დაქვემდებარებაშია კიდევ ოთხი დედათა მონასტერი: ნინოწმინდის **ხარების** სახელობისა, სადაც იღვწიან მონაზვნები — იოანა (ფარცვანია) და მარინე (ხელაშვილი); ახალქალაქის წმ. **ნიკოლოზ საკვირველმოქმედის** სახელობისა, რომელშიც მკვიდრობენ — მონაზონი ნანა (კაპანაძე), სამონაზვნე ფოტინე (სვანიძე) და მორჩილები — ევლალია დათუნაშვილი და ნუნეჟია ოსურაული; სოფ. საღამოს წმ. **თამარ მეფის** სახელობისა, სადაც ორი მონაზონი მსახურობს — ცეცილია (ყაველაშვილი) და მართა (ბერიძე); სოფ. **ბარაღეთის** მაცხოვრის ამადლების სახელობისა, აქ თავიანთ საქმეს ასრულებენ ილუმენია სოსანა (კენჭოშვილი) და მონაზონი ლია (მაზიშვილი). ძირითადად ყველა აღნიშნულ მონასტერში ღმრთისმსახურებას აღასრულებს ეპარქიის ერთადერთი მოძღვარი, კაცთმოყვარე და სტუმართმოყვარე დეკანოზი ალექსანდრე ქასრაშვილი, რომლის მოუღლე მუშაკობას ისიც ემატება, რომ იგი ახალქალაქის წმ. ზოსიმე კუმურდოელის სახელობის სახელობო სასწავლებელ-პანსიონის დირექტორადაც არის დანიშნული. აქ მოწაფეები შესანიშნავ უცხოურ დაზგებზე ქსოვასა და თექის ხელოვნებას ეუფლებიან; აგრეთვე, ფოტოხელოვნებას, კინოხელოვნებასა და ვიდეომონტაჟსაც სწავლობენ. მიუხედავად შეგირდთა მცირე გამოცდილებისა, მათი ნახელავი უკვე გულწრფელ აღტაცებას იწვევს.

როგორც შესავალშიც აღვნიშნეთ, ფოკაში **წმ. ნინოს** სახელობის მამათა და დედათა, ორი სტავროპიგიალური, ანუ უშუალოდ საქართველოს საპატრიარქოს დაქვემდებარებაში მყოფი, მონასტერი არსებობს. მათში იღვწიან დედანი: ილუმენია ელისაბედი (მესხიშვილი), კეთილმოწესე მონაზონი შუშანიკი (ქურთაული) და კიდევ ოთხი მონაზონი — ნინო (ავაზაშვილი), ნანა (ქოროღლიშვილი), რაქილი (ხოსიტაშვილი) და სიდონია (მემანიშვილი); მამათაგან კი — მხოლოდ მღვდელმონაზონი იოვანე (შომახია) და მორჩილი ღიმიტრი გეგენავა.

ჩვენი საექსპედიციო ჯგუფი ფოკაში, ფარავნის ტბაზე, ქართველთა მოციქულის, წმიდა ნინოს საქართველოში შემოსვლის დღეს, 1 ივნისს წირვის დროს ჩავიდა. მისი უწმიდესობის მიერ 1989 წელს დანერგილი ტრადიცია გრძელდება და მორწმუნეთა ოცკაციანი ჯგუფი წმიდა ნინოს ნაკვალევზე, ფარავნიდან მცხეთამდე, ისევ მიემართება. მეუფე ნიკოლოზმა, რომელმაც ფარავნის ნახევრად ღია ტრაპეზთან წირვა ჩაატარა სამღვდლოებასთან ერთად, აღნიშნული ტრადიციის ისტორია გაიხსენა და წმიდა ნინოს XXV გზის მონაწილენი დალოცა. გულს ახარებდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხიდან ჩამოსული ქართველების სიმრავლე, რომელთაც ეს მადლიანი და მრავალჭირგამოვლილი მხარე ყოველ წელს, ამ დღესასწაულზე მაინც, იმედით ელოდება.

აქ გავიცანით ახალგაზრდა პედაგოგები, რომელნიც სომეხ მოსახლეობას ქართულ ენას ასწავლიან. ძნელი წარმოსადგენია სხვა სახელმწიფო, რომელსაც ოფიციალური სტატუსის მქონე ენის ამდენი უცოდინარი ეყოლებოდა, მაგრამ ვაი-ვიშის ძახილი არ გვიშველის. არც მარტო იდეები კმარა; ქვეყნის განვითარებაში წვლილის შესატანად ამსოფლიურ სიამეთა დათმობა მხოლოდ ბერ-მონაზვნებს არ მოეთხოვებათ. მაგალითისთვის საბჭოთა პერიოდის უმაღლეს სასწავლებლებში არსებულ განაწილების წესს გავიხსენებთ. მაშინ კურსდამთავრებული ვალდებული იყო, მინიმუმ ორი წელი თავისი სპეციალობით ემსახურა იმ რეგიონსა და დაწესებულებაში, რომელსაც დიპლომის მიმნიჭებელი ინსტიტუტი განუკუთვნებდა.

ჩვენ დარწმუნებული ვართ, თანამედროვე ახალგაზრდებს შორის მოიძებნებიან სამშობლოსთვის გულანთებული სხვადასხვა დარგის სპეციალისტები, რომლებიც ნებაყოფლობითა და მინიმალური ანაზღაურებით, დროებით მაინც, დათმობენ ცხოვრების ჩვეულ სიმყუდროვეს და მიაშურებენ ადგილებს, სადაც ქართველობას ძალიან უჭირს. იგივე შეიძლება ითქვას მოძღვრებზეც, რომლებიც ჯავახეთის დაღუპულ ტაძრებს სულს ჩაუდგამენ და სულიერ საზრდოს მოწყურებულ ქართველებს იმედს განუშტკიცებენ, რომ ისინი მიტოვებულნი არ არიან და ისევე იმსახურებენ ყურადღებას (თუ უფრო მეტად არა), როგორც საქართველოს სხვა ქალაქებისა თუ სოფლების მკვიდრნი. ბუნებრივად გაიძება ხიდი ადგილობრივ მოსახლეობასა და მათთან ჩასულ ენთუზიასტებს შორის. ზოგი მეგობარს შეიძენს, ზოგი — ნათლულს, ზოგიც — ბიზნესპარტნიორს (ჯავახეთს მესაქონლეობისა და მეურნეობის განვითარების მნიშვნელოვანი პერსპექტივა აქვს), ეს ურთიერთობანი და კავშირები კი არა მარტო ცალკეულ რეგიონს, არამედ სრულიად საქართველოს გააძლიერებს. ბანალური, მაგრამ ქართველთათვის პრაქტიკულად ძნელად განსახორციელებელი სიბრძნე ძევს შეგონებაში: ძალა ერთობაშია! ამ მხრივ მაგალითი თვით სომეხთაგან უნდა ავიღოთ: ჯავახეთში მცხოვრები სომხები სხვადასხვა უცხოური ორგანიზაციების მეშვეობით მნიშვნელოვან სოციალურ დახმარებას იღებენ, მაშინ როცა, შესაძლოა იმ თვისტომთა სახელებიც არ იცოდნენ, რომელნიც მათზე ევროპიდან და ამერიკიდან უანგაროდ ზრუნავენ.

ეს ქვეყანა ჩვენი და იგი ყველა ჩვენგანის მოსაველეია, მაგრამ ორგანიზატორის ფუნქცია სახელმწიფო ხელისუფლებამ უნდა შეასრულოს. მან უნდა გამოიყენოს განთავისუფლებული საზოგადოების ის ეროვნული პოტენციალი, რომელიც „ნაციონალური მოძრაობის“ ცხრაწლიანმა ბოროტმოქმედებამ დააკონსერვა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, 2012 წლის 1 ოქტომბრის არჩევნებმა ადამიანებს თავისუფლებასთან ერთად ზღვა ენერჯიაც შესძინა, რომელიც ქვეყნის აღმშენებლობისთვის უნდა იქნეს გამოყენებული.

სანამ ქ-ნ გვანცა კოპლატაძის საექსპედიციო ჩანაწერებს გაეცნობოდეთ, მინდა ჩემი ზოგადი შთაბეჭდილება გაგიზიაროთ სხვადასხვა ავტორთა მიერ ჯავახეთზე გამოქვეყნებული ნარკვევების შესახებ (სტატუას ჟურნალის მომდევნო ნომერში შემოგთავაზებთ), რომელიც

ექსპედიციის წინა მოსამზადებელ პერიოდში შემექმნა. მე, როგორც ისტორიით დაინტერესებულ ჩვეულებრივ მკითხველს, ასეთი დასკვნა გამომაქვს: გასული საუკუნის ბოლო მეოთხედის ისტორიულ გამოკვლევათა თითქმის ყველა ავტორი რუსეთის მიმართ ანტიქრისტიანულ სიძულვილს ამჟღავნებს და საკუთარი პოზიციის გასამართლებლად არც ფაქტების დამახინჯებას და არც ცრუ ინტერპრეტაციებს არ თაკილობს. ამ ყალბმა ისტორიოგრაფიამ, ფაქტობრივად, მთელი ქართული ინტელიგენცია მოწამლა და XX ს-ის 70-80-იანი წლების გონებრივი პოტენციალი მთლიანად რუსეთის სიძულვილისკენ მიმართა. სამწუხაროდ, ამ ვექტორის მიმართულება დღემდე არ შეცვლილა. მიზეზი კი ამისა არის ურწმუნობა.

დასამალი არ არის, რომ ქართული ინტელიგენცია რელიგიურად გაუნათლებელია და, საუბედუროდ, ამას ნაკლადაც არ თვლის. მაშინ როცა, საქართველოს ჟამთა აღწერა, ანუ მოვლენათა ობიექტური შეფასება მხოლოდ ქრისტიანულ მსოფლმხედველობაზე შეიძლება იყოს დაფუძნებული. წარსულის მართო ფაქტობრივი და ქრონიკალური აღნუსხვა, თუნდაც ობიექტურობის დაცვით, მკითხველს სარგებლობას ვერ მოუტანს. ისტორიკოსი თავის მისიას მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეასრულებს, თუ იგი მკითხველს მოვლენათა მორალურ კონტექსტში ჩაახედებს და ამით მას ცხოვრების კანონზომიერებებს განუმარტავს. ამისთვის კი, რასაკვირველია, სარწმუნოებრივი ცოდნაა საჭირო, რაც თანამედროვე ისტორიკოსებს არ აქვთ. ამიტომაც მწირია და მშრალი მათი ნაამბობი, უკეთეს შემთხვევაში, მასში ნაცვლად ცხოვრების ცხოველი მაჯისცემისა, მხოლოდ თარიღებისა და ჟამთასვლის მონოტონური ხმა ისმის. მაგალითად, რატომ არის XIV ს-ის ჟამთააღმწერელი აღიარებული კლასიკოს ისტორიკოსად? — ბუნებრივია, არა მარტო მონღოლთა შემოსევებისა და მისი თანამდევნი მოვლენების სანიმუშოდ აღწერის გამო, არამედ იმ მიზეზის ახსნით, რამაც ეს უბედურებანი გამოიწვია: «რამეთუ ყოველი ასაკი ბერთა და ყრმათა, მეფეთა და მთავართა, დიდთა და მცირეთა, მიდრკა სიბოროტეთა», ანუ სახელმწიფოს პოლიტიკურ მდგომარეობას არა მარტო ეკონომიკური და სამხედრო ძლიერება, არამედ ცოდვა-მადლის თანაფარდობა განსაზღვრავს. მით უმეტეს, ისტორიკოსს მოეთხოვება ცოდნა იმისა, რომ სულიერ ღირებულებებზე მაღლა ვერანაირი მიწიერი შესაძლებლობანი ვერ დადგება: «რამეთუ რაჲ სარგებელ ეყოს კაცსა, უკეთუ ყოველი სოფელი შეიძინოს და სული თვისი იზღვიოს? ანუ რაჲ მისცეს კაცმან ნაცვალად სულისა თვისისა?» (მთ. 16,26).

ბრიზოლ რუსაჰმ

გამოყენებული მასალა და ლიტერატურა

1. ნინოწმინდისა და ახალქალაქის მუნიციპალიტეტთა ვებ-გვერდები.
2. *თეიმურაზ ჩიქოვანი*, ზემო ქართლი, თბ., 1987.
3. *ვალერი სილოგავა*, კუმურდო (ტაძრის ეპიგრაფიკა), თბ., 1994.
4. სამცხე-ჯავახეთის რუკა, ფირმა „ლეგი“.